

Omvärlds- och framtidanalys 2022

- en del av planeringsprocessen

Innehållsförteckning

Inledning	3
En orolig omvärld i pandemins spår	4
Ekonomiska konsekvenser för regionerna	4
Förändringar i näringslivet	5
Miljö- och klimatpåverkan	5
Ökad arbetslöshet	5
Halland fortsätter växa	6
Demografiska förändringar och förutsättningar	6
Ökad livslängd ökar behovet av vård	7
Attraktiva livsmiljöer	7
Kompetensutveckling och livslångt lärande	8
Inkludering på arbetsmarknaden och sysselsättningsnivå	8
God och jämlik hälsa för hållbar tillväxt och utveckling	8
Folkhälsa	8
Nära och sammanhållen vård	9
Framtidens hälso- och sjukvård	10
Morgondagens kompetensförsörjning	11
Framtidens behandlingsmetoder	12
Robusthet och krisberedskap	12
En robust hälso- och sjukvård	13
Tilliten till samhället	13
Sammanfattande punkter	15
Referenser	16

Inledning

Omvärlds- och framtidsanalysen är starten för Region Hallands planeringsarbete som så småningom ska resultera i mål och budget 2022 som beslutas av regionfullmäktige.

Analysen har därför ett viktigt syfte i att identifiera möjligheter och utmaningar som har betydelse för att vi ska kunna driva och utveckla våra verksamheter i önskad riktning. Den ligger också till grund för verksamheternas planeringsanalyser.

Genom att ha en gemensam bild av de omvärldsfaktorer som påverkar på ett regionövergripande plan kan vi också ha ett gemensamt synsätt på hur vi ska hantera dessa.

Det finns några gemensamma områden, oavsett verksamhet, som återkommer när det gäller möjligheter och utmaningar som påverkar oss de kommande åren. Det handlar om osäkerhet, bland annat i prognoser, ekonomisk utveckling, smittspridningens påverkan och om arbetslösheten ökar eller minskar.

De senaste månaderna har Region Hallands alla verksamheter satts på prov under coronapandemin. Vi har fått praktiska erfarenheter av hur kriser och oförutsedda händelser mycket snabbt kan ändra de förutsättningar vi tidigare lutat oss emot.

Några perspektiv har hamnat i blickfånget – stabilitet, långsiktighet, anpassningsförmåga och flexibilitet.

Det handlar om att öka fokus på innovation och nyföretagande långsiktigt samtidigt som krisens akuta följder hanteras. Det handlar också om att fortsätta införandet av allt fler digitala lösningar för att ge invånare möjlighet till effektivare kontakter med vården samtidigt som vården alltmer behöver äga rum där individerna är.

Kompetensförsörjning, betydelsen av en jämlik vård, vikten av en god hälsa hos befolkningen och behov av hållbara lösningar inom alla områden, är utmaningar och uppgifter som inte blivit mindre viktiga – men kanske tydligare. Detsamma gäller vår förmåga till funktionella samarbeten och samverkan både inom och utanför organisationen. Detta ökar vår anpassningsförmåga.

Det som avgör hur vi klarar det, är vår förmåga att snabbt reagera, prioritera om och kunna skilja det viktiga från det lite mindre viktiga. Det som också avgör är vårt manöverutrymme i krisen. Hur väl rustade och förberedda vi är, hur stabil grunden är.

En orolig omvärld i pandemins spår

Coronapandemin har på kort tid gjort djupa avtryck i den globala och svenska ekonomin. Inför 2020 stod Sveriges regioner och kommuner med stora utmaningar. Ekonomin var ansträngd till följd av en försvagad konjunktur i kombination med demografiska utmaningar. (1) Som en följd av pandemin har konjunkturedgången i den globala ekonomin accelererat under 2020. På global nivå märks nedgång både i produktion, inkomst och sysselsättning. Nedgången orsakas bland annat av förändringar i beteende och konsumtion. (2) Enligt ett scenario beskrivet av Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) krävs en stark tillväxt i sysselsättning för att åter stärka konjunkturen. (3)

Ekonomiska konsekvenser för regionerna

Det råder stor osäkerhet kring den fortsatta utvecklingen och effekterna av pandemin. Det är svårt att göra bedömningar kring smittspridning, vårdbehov och skatteintäkternas återhämtning samt vilka ekonomiska och politiska insatser som kommer att göras för att stötta konjunkturen. Under 2020 har samtliga regioner koncentrerat sig på att förbereda för och ta hand om ett stort antal patienter med covid-19. I Halland har den medicinskt prioriterade vården kunnat erbjudas i samma höga utsträckning och volym som tidigare. Inom några områden har vård behövt senareläggas när det bedömts möjligt ur ett medicinskt perspektiv. Fler människor än tidigare väntar nu på nybesök och operation. Det kommer att krävas omfattande resurser i Sverige för att omhänderta den vård som skjutits upp, även om situationen ser olika ut för olika regioner. Analys kring hur det ser ut för Halland pågår.

Det samhällsekonomiska läget med sjunkande inkomster och fallande sysselsättning påverkar Halland i hög grad. För att mildra de ekonomiska effekterna av pandemin framåt, har staten föreslagit fortsatta extra generella statsbidrag. Dessa kommer att upphöra vid årsskiftet 2022/2023. (4) Samtliga verksamheter inom Region Halland har påverkats av pandemin. Inom hälso- och sjukvården har det bland annat inneburit lokalanpassningar, nya avdelningar för att ta emot patienter, flytt av resurser, inköp av utrustning och material. Nya funktioner har snabbt fått byggas upp för att omhänderta provtagning av invånare. En del kostnader är tillfälliga medan andra förväntas vara bestående. De verksamheter som är intäktsfinansierade har kortsiktigt blivit negativt påverkade på grund av uteblivna besök i vården, hyror med mera. Även kollektivtrafiken har påverkats genom att Folkhälsomyndighetens rekommendationer för att förhindra smittspridning har medfört ett minskat resande. Det har resulterat i lägre biljettintäkter som lett till ett betydande intäktsbortfall för Hallandstrafiken. Bortsett från merkostnaderna och intäktsbortfallen under 2020 har Region Halland i grunden en stark ekonomi med goda förutsättningar att hantera både kortsiktiga och långsiktiga utmaningar. Tillskotten av generella statsbidrag tillsammans med en del minskade kostnader i verksamheterna har bidragit till ett positivt ekonomiskt resultat för 2020. Eftersom det är svårt att bedöma de långsiktiga ekonomiska konsekvenserna av pandemin för Region Halland måste fokus vara att fortsätta prioritera en hållbar ekonomi i balans och god ekonomisk hushållning. På det viset stärks förmågan att hantera framtida vårdbehov, kommande investeringsutmaningar och oförutsedda händelser.

Förändringar i näringslivet

Eftersom det är svårt att bedöma pandemins långsiktiga konsekvenser på näringslivet är det sannolikt att man fortsatt behöver ta fasta på den generella utvecklingen som pekar på en successiv övergång från traditionell industriverksamhet till ett alltmer tjänstebaserat näringsliv. Halland har klarat sig förhållandevis lindrigt genom tidigare konjunkturedgångar, vilket till stor del beror på en diversifierad näringslivsstruktur och förhållandevis god lönsamhet. (5)

För att näringslivet ständigt ska utvecklas och förnyas handlar det om förmågan till entreprenörskap och innovation. Entreprenörskap och innovation är de viktigaste framgångsfaktorerna i långsiktig regional utveckling och tillväxt. Andra viktiga faktorer är att attrahera humankapital, teknologi och finansiellt kapital. Ett dynamiskt och växande näringsliv präglas både av ett inflöde av nya företag och av förnyelse inom det befintliga näringslivet.

Idag investerar Hallands näringsliv förhållandevis lite i forskning och utveckling, vilket delvis beror på näringslivsstrukturen. De halländska företagen inriktar sig framförallt på stegvisa produktförbättringar i nära samarbete med sina kunder. Det är mindre fokus på större innovationer som riktar sig mot nya marknader. Det halländska näringslivet behöver lyfta blicken och finna nya produkter och tjänster som breddar marknadspotentialen. (6)

Miljö- och klimatpåverkan

Konsekvenserna av att människan utarmar sin egen livsmiljö har blivit så påtagliga att de inte går att blunda för. En ökad miljömedvetenhet har också skapat ett politiskt tryck och, inte minst, ekonomiska incitament till förändring. Det kommer sannolikt att bli svårare för de företag vars produkter har en negativ miljöpåverkan att bli lönsamma. Miljöhänsyn kommer att bli en allt viktigare konkurrensfaktor. Detsamma förväntas gälla företagens samhällsansvar i en vidare bemärkelse. För näringslivet, i Halland och på andra håll, är det något av en ödesfråga att ställa om och hitta innovativa lösningar.

EU betonar i allt större utsträckning vikten av att regioners näringslivsutvecklingsarbete fokuserar på att stödja innovationsnischer och ekonomisk specialisering för att uppnå regional tillväxt. Detta arbete kommer att formuleras i Smart Specialisering Halland med ett tydligt fokus på områden med stor tillväxtpotential.

Ökad arbetslöshet

Redan före coronapandemin började den försvagade konjunkturen successivt att ge avtryck i arbetslöshetsstatistiken. Enligt Arbetsförmedlingen var cirka 193 000 svenskar öppet arbetslösa i augusti 2019. Trots omfattande åtgärder hade motsvarande siffra ökat till cirka 290 000 tolv månader senare, vilket motsvarar en ökning på 50 procent. Halland har inte varit förskonat och antalet öppet arbetslösa har ökat från cirka 4 700 personer i augusti 2019 till cirka 7 500 personer i augusti 2020, vilket motsvarar en ökning på 60 procent. (7) Värst drabbade har ungdomarna varit och de som tidigare stod längst från arbetsmarknaden har fått ännu svårare att få ett arbete. På riksnivå är det framförallt hotell- och restaurangbranschen, samt transportnäringen som tvingats säga upp flest anställda. På riksnivå är också besöksnäringen hårt drabbad. I Halland har den klarat sig något bättre under sommaren. Hösten förväntas dock bli mycket svår för i första hand hotellbranschen.

Det är svårt att avgöra hur långvarig perioden med hög arbetslöshet kommer att bli bland annat på grund av osäkerhet kring den framtida smittspridningen i Sverige och omvärlden. Enligt Konjunkturinstitutet kommer efterfrågan på nyanställningar inom näringslivet vara dämpad även om konjunkturen förbättras. Detta beror på en eftersläpning i nyanställningar och det faktum att det tillfälligt förhöjda statliga stödet vid korttidspermitteringar löper ut vid årsskiftet 2020/21. Det gör att arbetslösheten förväntas fortsätta öka framöver och passerar 10 procent under vintern. (2)

Arbetslöshet blir extra kännbar för grupper som redan har små marginaler. De som drabbas hårdast är de som inte får nytt jobb när ekonomin väl vänder. Det kan handla om människor med kort utbildning och som har visstidsanställning. Den gruppen återfinns i stor utsträckning i servicebranschen som drabbas hårt av pandemins följdverkningar.

Sårbara grupper blir än mer sårbara när påfrestningar ökar i samhället. Det påverkar på olika sätt och konsekvenserna blir olika beroende på vem man är. Detta är viktigt att beakta i analyser och insatser både här och nu och längre fram. Det handlar om hallänningarnas livsvillkor och livsmiljö men också om en behovsstyrd resursfördelning.

Halland fortsätter växa

Demografiska förändringar och förutsättningar

Under de senaste 40 åren har Halland vuxit med 100 000 invånare till att nu ha 330 000 invånare. Det är en stark befolkningstillväxt för en region med Hallands befolkningsstorlek. En växande befolkning, under förutsättning att invånarna har arbete, skapar utrymme och behov av nyinvesteringar och ökar efterfrågan för det lokala näringslivet. Det ger möjligheter och förutsättningar att utforma samhället i en önskvärd riktning. I Halland ökar befolkningen därför att inflyttningen är större än utflyttningen. Halland har haft en klart starkare inrikes inflyttning än övriga län under de senaste 20 åren i relation till folkmängd.

Fram till 2013 var det betydligt fler inflyttare från övriga Sverige som bidrog till att den halländska befolkningen växte. Sedan 2013 har det varit migrationen som gett det största bidraget till befolkningstillväxten. Redan före coronapandemin pekade befolkningsprognosen på att migrationen från andra länder till Halland skulle minska något framöver. Under våren 2020 har migrationen till Halland halverats, medan inflyttningen från övriga län legat på samma nivå som tidigare. Den sammantagna bedömningen är att antalet invånare i Halland kommer att fortsätta öka under de kommande åren. Taktiken kommer att vara lägre beroende på att pandemin påverkar migrationen och att Sverige har en stramare migrationspolitik.

Drivkrafterna bakom Hallands befolkningsökning varierar i både tid och rum. Befolkningsökningen har varit starkast i norra Halland. Den norra länsdelen har tack vare sin närhet till Göteborg, kunnat dra nytta av storstadens tillväxt. Något förenklat är det arbetsmöjligheterna i Göteborg som skapat grogrunden för den snabba befolkningstillväxten i norra Halland. Andra delar av Halland växer också, men då med delvis andra drivkrafter såsom ett kustnära läge, högskola m.m. I inlandet ser det lite annorlunda ut och många delar av den halländska landsbygden har haft en mindre positiv utveckling.

Ökad livslängd ökar behovet av vård

Samtidigt som Hallands folkmängd ökar, förändras också befolkningens åldersstruktur. Livslängden ökar och befolkningen blir allt äldre. I grund och botten är detta en mycket positiv utveckling, och delvis en konsekvens av en framgångsrik hälso- och sjukvård. Men det leder också till att färre ska försörja fler och att trycket ökar på offentlig sektor.

En allt äldre befolkning innebär också att allt fler utvecklar kroniska sjukdomar. Närmare hälften av Sveriges befolkning har minst en kronisk sjukdom. En fjärdedel av befolkningen har mer än en kronisk sjukdom. Förbättrade behandlingsmetoder innebär att fler människor kan botas eller leva längre med sin sjukdom. En allt äldre befolkning innebär också en ökning av exempelvis demenssjukdomar och olika cancerdiagnoser. En majoritet av dagens sjukvård riktas mot patienter med kroniska sjukdomar och de står också för en majoritet av sjukvårds- och sjukförsäkringskostnaden, ca 80-85 procent av en regions totala kostnader för primärvård, öppen specialistvård och slutenvård. Det är en tydlig utmaning för vård, omsorg och samhället i stort att anpassa sig till de ökande vårdbehoven. Med samma arbetsätt som idag kommer kostnaden för hälso- och sjukvård att öka med ca 30 procent fram till år 2050. För äldreomsorgen förväntas ökningen bli mer än dubbelt så stor. (8)

Attraktiva livsmiljöer

En tydlig konsekvens av en växande befolkning är att efterfrågan på bostäder, skolor, vård och infrastruktur ökar. Det är en balansgång mellan att tillgodose denna efterfrågan och samtidigt behålla den attraktiva livsmiljön. Det ökar kraven på en hållbar samhällsplanering.

För ett hållbart samhällsbyggande kan Agenda 2030 och de tre hållbarhetsdimensionerna, ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet, vara vägledande för att bygga ett robust och anpassningsbart samhälle. Som en del i ett sådant arbete har Region Halland ansökt om att få ett utökat ansvar för regional fysisk planering i Halland. Detta innebär i korthet att en regional översiktsplan ska tas fram för att få ett samlat grepp på kommunöverskridande gemensamma aspekter i den fysiska planeringen.

Infrastrukturen är en viktig del i samhällsbygget. Pendlingen norrut mot Göteborgsregionen är stor och förväntas öka. Söderut mot Helsingborg och Öresundsområdet finns det fortfarande en stor potential i att förstora och knyta ihop arbetsmarknaderna. Det behövs därför en kollektivtrafik med goda möjligheter till arbetspendling genom konkurrenskraftiga restider och hög turtäthet. Kollektivtrafikens utveckling har också en avgörande betydelse för att möta klimatutmaningarna med ett hållbart resande där bilen blir ett mindre attraktivt alternativ. Kuststråket, med framförallt Västkustbanan, är det högst prioriterade stråket och det är angeläget att flaskhalsar utmed hela Västkustbanan åtgärdas.

Det är viktigt att identifiera dagens och morgondagens behov av infrastrukturåtgärder som kan skapa ett hållbart transportsystem för att stärka det regionala näringslivet och öka konkurrenskraften. Detta görs både utifrån ett nord-sydligt perspektiv och ett öst-västligt. Detta kommer att öka behovet av samverkan över länets gränser och befintliga samverkansarenor behöver utvecklas ytterligare.

Bredbandsutbyggnaden är en annan typ av infrastruktur som handlar om att ge fler invånare och företagare förutsättningar att ta del av digitaliseringens möjligheter. God och jämlik tillgång till

bredband stärker näringslivets konkurrenskraft samt bidrar till attraktiva boendemiljöer i hela Halland. Halland har idag en mycket hög utbyggnadstakt och det är viktigt att den fortsätter, så att alla får likvärdiga möjligheter. Samhället har på kort tid ställts om och beroendet av digitala verktyg har ökat under coronapandemin. Det finns baksidor som förstärkts av pandemis effekter på tillgänglighet och användbarheten av de digitala verktygen. Det kan handla om olika människors möjlighet och förmåga när det gäller att använda sig av digitala hjälpmedel och på så sätt få tillgång till stöd, service, vård och omsorg men också möjligheten att vara delaktig i samhället. Den digitala omställningen är också en resursfråga. Exempelvis påverkas sannolikt hushåll med dålig ekonomi som kanske saknar bredband, vilket kan försvåra barns möjlighet att klara hemmastudier och ta till sig av viktig information.

Kompetensutveckling och livslångt lärande

En viktig framgångsfaktor i både offentliga och privata verksamheter är att få tag i rätt kompetens. När man inte får tag på den efterfrågade kompetensen kan det bero på en generell brist på arbetskraft, i andra fall handlar det om brist på mer specifika kompetenser. En ökad internationell konkurrens och teknisk utveckling innebär en ständig omvandling av arbetslivet. Detta ökar efterfrågan på kunskap och höjer trösklarna till arbetsmarknaden. Därför är det av största betydelse att se till att så många elever som möjligt klarar gymnasiet med goda kunskaper, samt att det finns goda förutsättningar för relevant vidareutbildning och ett livslångt lärande. I Halland är skolavhoppen något lägre än i riket. Inom Halland är det pojkar som har den högsta andelen skolavhopp, och särskilt de med utrikes bakgrund. Fler kvinnor än män i Halland läser vidare i minst tre år efter gymnasiet. (9) På sikt kommer efterfrågan på personer med hög utbildningsnivå att öka, i Halland såväl som i riket.

Inkludering på arbetsmarknaden och sysselsättningsnivå

Hallands kraftiga befolkningstillväxt har under senare år berott på en ökad migration. Det är därför ett stort problem att det tar mycket lång tid för utrikesfödda att integreras på arbetsmarknaden. Idag tar det mer än tio år för utrikesfödda att närma sig en liknande förvärvsfrekvens, som för den som är född i Sverige. (10) Inkludering på arbetsmarknaden är därför en helt avgörande utmaning för Halland. Idag går den för långsamt. Orsaken till att det tar så lång tid för utrikesfödda att komma in på arbetsmarknaden är att de möter särskilda utmaningar. Utmaningarna har sin grund i diskriminering, bristande språkkunskaper, kulturella skillnader, mindre effektiva sociala nätverk, svårigheter att validera meriter förvärvade utomlands samt att kraven för samma yrke kan skilja mellan länder. (11)

För åstadkomma en på allvar inkluderande arbetsmarknad som är tillgänglig för alla grupper krävs ett aktivt arbete med att stärka jämställda och jämlika förutsättningar för sysselsättning.

Dessa faktorer behöver hanteras eftersom en hög förvärvsfrekvens är avgörande för ett inkluderande samhälle och för att hantera den demografiska utvecklingen. Fler behöver arbeta och betala skatt för att finansiera en ökad efterfrågan på välfärd.

God och jämlik hälsa för hållbar tillväxt och utveckling

Folkhälsa

God hälsa är avgörande för att individer ska ha möjlighet att delta och bidra i samhällslivet. Människor behöver ha likvärdiga villkor och förutsättningar för att befolkningen ska kunna

uppnå en god och jämlik hälsa. Folkhälsan och dess bestämningfaktorer är i stor utsträckning påverkbara och handlar om allt från enskilda individers val, till olika politiska beslut, inte bara hälso- och sjukvård. Att uppnå en god och jämlik hälsa är ett långsiktigt arbete. Även om folkhälsan i Sverige utvecklas positivt för befolkningen som helhet har hälsoklyftorna ökat under de senaste decennierna. *Kommissionen för jämlik hälsa* poängterar i sitt slutbetänkande att ojämlikheten i hälsa inte börjar med levnadsvanorna, och inte enbart kan lösas i hälso- och sjukvården. Mer jämlika uppväxtvillkor, kunskaper, arbete och försörjning är av avgörande betydelse. (12) Kommissionen betonar även att det omvända också gäller; utan att arbeta med levnadsvanor och en mer jämlik hälso- och sjukvård kommer vi inte att nå en jämlik hälsa.

God hälsa är också avgörande för att hälso- och sjukvården ska klara att möta framtidens hälsoutmaningar och vårdbehov. Hälsosamma levnadsvanor kan förebygga en stor del av all kranskärslsjukdom och stroke, och 30 procent av all cancer. Det kan också förebygga eller fördröja utvecklingen av typ 2-diabetes. Även den som redan drabbats av en sjukdom kan snabbt göra hälsovinster med förbättrade levnadsvanor. (13) Grunden för hälso- och sjukvårdens arbete med att stödja patienter till goda levnadsvanor utgörs av Socialstyrelsens *Nationella riktlinjer för prevention och behandling av ohälsosamma levnadsvanor* samt av regionala terapirekommendationer. Riktlinjerna betonar särskilt vikten av åtgärder för att stödja riskgrupper att förändra ohälsosamma levnadsvanor vilket främjar en mer jämlik hälsa. (14) Coronapandemin har medfört att fler individer söker stöd för att förändra sina levnadsvanor, och denna motivation till förändring förstärker också behovet av detta arbete. (15) Inom ramen för den nationella kunskapsstyrningen tas det nu fram ett vårdprogram och sammanhållet vårdförlopp för levnadsvanor. Det medför en nationell samsyn kring alkohol- och tobaksfri operation. Detta ska ge förutsättningar för en mer kunskapsbaserad och jämlik vård och behandling inom området. (16)

Den pågående pandemin kan leda till en minskad genomsnittlig alkoholkonsumtion på befolkningsnivå, troligen på grund av minskade inkomster. Samtidigt kan social isolering, oro, stress och ångest orsaka ökad alkoholkonsumtion samt riskdrickande bland vissa grupper, där män och arbetslösa är särskilt utsatta. De åtgärder som har införts på samhällsnivå för att minska smittspridning av covid-19 kan leda till minskad fysisk aktivitet. Det i sin tur kan ha negativa hälsoeffekter – framför allt på kort sikt och för äldre personer som drabbas hårdare. Att uppmana allmänheten till daglig fysisk aktivitet är därmed viktigt. (17)

För många innebär pandemin en stor påfrestning i livssituationen. Hur och i vilken omfattning invånarna i Halland kommer att påverkas med psykisk ohälsa som följd är för tidigt att uttala sig om. Ofta blir konsekvenserna tydliga först när själva krisen har nått sin kulmen och avtagit. En stor utmaning kommer att vara att identifiera och erbjuda vård och stödinsatser till de hallänningar som behöver hälso- och sjukvård för sin psykiska ohälsa. Det kommer att behövas samverkan med andra aktörer på bred front för att säkerställa att hallänningen får vård och stödinsatser på rätt nivå.

Nära och sammanhållen vård

Begreppet *god och nära vård* kommer från utredningen *Samordnad utveckling för god och nära vård*. Utredningen har haft i uppdrag att skapa en modern, jämlik, tillgänglig och effektiv hälso- och sjukvård med fokus på primärvården samt att utveckla hela hälso- och sjukvårdssystemet. (18; 19;

13; 20). Den nationella inriktningen för god och nära vård ligger väl i linje med hur Region Halland har arbetat under många år och övergripande mål i Hälso- och sjukvårdsstrategi *En hälso- och sjukvård för bättre hälsa* stämmer väl in med den nationella målbilden för nära vård.

Kärnan i nära vård är ett personcentrerat arbetssätt som utgår från individens behov och förutsättningar, vilket bidrar till att vården blir mer jämlik och resurseffektiv. Det är ingen ny organisationsnivå utan handlar om samverkan och fungerande flöden utifrån patientens perspektiv, behov och delaktighet. Närhet är inte endast ett geografiskt begrepp utan beskriver även tillgänglighet, som exempelvis öppettider och kontaktvägar, samt relationell närhet såsom exempelvis kontinuitet och trygghet. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har beskrivit en målbild för den nära vården som utgår från individuella förutsättningar och behov, bygger på relationer, är hälsofrämjande, förebyggande och proaktiv, bidrar till jämlik hälsa, trygghet och självständighet och grundas i gemensamt ansvarstagande och tillit.

Utmaningar och framgångsfaktorer i arbetet med nära vård har tagits fram både av SKR och i Region Halland (21; 22) Det strukturerade arbetet med nära vård i Halland har bl.a. medfört att patienten i vissa fall blir färdigbehandlad redan på akuten eller genom en dagoperation och att resterande vård sker i hemmet. Redan i ambulansen sker en utökad bedömning för att avgöra om patienten i stället för att åka till sjukhuset kan få vård direkt i hemmet. Digitala tjänster, bl.a. via 1177 Vårdguiden och regionens egna appar, är viktiga verktyg i den nära vården. En stor utmaning inom ramen för arbetet med mer vård nära patienten är dock att Halland saknar avancerad sjukvård i hemmet (ASIH). Hallands systematiska arbete med att erbjuda invånaren god vård nära kommer att fortsätta i takt med att behov och samhälle förändras.

All vård behöver vara sammanhållen så att patienten på ett tryggt och säkert sätt kan röra sig över organisatoriska gränser inom hälso- och sjukvård och kommunal vård- och omsorg. Vården av exempelvis personer med kronisk sjukdom upplevs på många håll i Sverige ha en bristande samordning mellan olika vårdgivare, och i flera fall skulle patienten gynnas av en mer proaktiv vård. För att på bästa sätt kunna möta dagens och morgondagens patienter, med allt mer komplexa behov, behöver vårdens struktur och arbetssätt ses över.

Framtidens hälso- och sjukvård

Den framtida sjukvården tros bli mer koncentrerad och högspecialiserad samtidigt som man behöver satsa mer på både förebyggande och hälsofrämjande insatser. I en rapport som gjorts på uppdrag av Socialstyrelsen undersöktes hur ett framtida scenario i sjukvården skulle kunna se ut och vad invånare och vårdpersonal kan komma att efterfråga (23). En framgångsfaktor som nämns är gränsöverskridande samarbete och att vara så flexibel att förändringar kan hanteras samtidigt som organisationen utvecklas. Digitaliseringen blir alltmer en naturlig del i arbetet. Den framtida vården är med största sannolikhet mer integrerad och består av både fysiska och digitala inslag.

Överlag utvecklas vården mot att bli allt mer datadriven. Det bidrar till att vi med högre precision kan överblicka komplexa vårdstrukturer och utgör ett stöd för såväl medicinska beslut som för ledning och styrning av vården. Patienten kan ges större möjlighet att påbörja sitt vårdärende digitalt för att sedan vägledas till rätt vårdnivå. Digitala stöd med inslag av automatisering kommer sannolikt att användas för att prioritera patienter som söker vård. AI-stöd (artificiell intelligens) kan komma att användas för att ge förslag på diagnoser och kanske till och med

behandling. Det finns dock flera juridiska frågeställningar om ansvar som måste utredas för att framtida AI-stöd ska kunna få full effekt. Utvecklingen av digitala tjänster gör det möjligt för invånarna att få en större del av vården närmare sig själv, utan resor och i sin normala livssituation. Digitaliseringen i samhället ökar människors förväntan på inflytande och kontroll i vården. Ett exempel är hälsoappar med egenmätning som kan främja hälsosamma beteenden, men också upptäcka sjukdom tidigt och göra det möjligt att följa och förstå sjukdoms- eller hälsorelaterade förlopp.

Digitaliseringen är ett verktyg och en möjlighet i vården. Det är också en utmaning att i tillräcklig takt och omfattning tillgodose förväntningar, efterfrågan och behov ur ett kostnads- och helhetsperspektiv. När människor och samhälle i allt högre grad blir beroende av digital teknik är det viktigt att säkerhet och skydd av integritet utvecklas parallellt så att tilliten till tekniken och samhället bibehålls. Vägen dit kräver prioriteringar, uthållighet och omfattande satsningar inom verksamhetsutveckling, förändrade arbetssätt, digitala verktyg och IT-infrastruktur. Under coronapandemin har digitaliseringen underlättat för invånarna att ha kontakt med vården. Det gäller bland annat digitala vårdmöten där den snabba implementeringen bidragit till förändrat arbetssätt och värdefulla erfarenheter inför framtiden.

Morgondagens kompetensförsörjning

Kompetensförsörjning fortsätter att vara en stor utmaning för hälso- och sjukvården. När folkmängden ökar och befolkningen blir allt äldre ökar även behovet av välfärdstjänster. Det skapar en obalans mellan utbud och efterfrågan på kompetens. Universitetskanslersämbetet bedömer att sjukvården behöver förbereda sig på ett scenario där det inte går att tillgodose alla delar av framtidens kompetensbehov med ett tillräckligt antal högskoleutbildade (24). De flesta av Sveriges regioner uppger redan idag brist på flera av hälso- och sjukvårdens viktiga kompetenser (25). När behandlingsmetoder, professioner och arbetssätt blir mer avancerade ökar samtidigt behoven av allt mer specialiserad kompetens (23). Till exempel riskerar bristen på erfarna läkarspecialister att öka, vilket bland annat försvårar kompetensförsörjningen av jour- och beredskap.

Regionerna behöver säkra kompetensen i framtidens hälso- och sjukvård på flera sätt. Det handlar om att behålla och använda personal på rätt sätt för att minska rekryteringsbehoven. (24; 26) Fler behöver arbeta längre (23) och det yrkeslivslånga lärandet behöver främjas av ett mer flexibelt utbildningssystem där medarbetare kan tillgodogöra sig nödvändig kompetens under ett förlängt och förändrat arbetsliv. Med ett ökat antal äldre medarbetare blir det samtidigt ännu viktigare med ett hållbart arbetsliv där alternativa arbetssätt, möjligheten att byta arbetsuppgifter och arbetsplats får utrymme.

Morgondagens hälso- och sjukvård är alltmer kunskapsintensiv. Digitalisering, automatiseringar och AI är en nödvändig utveckling för att minska rekryteringsbehoven men innebär samtidigt en utmaning för regioner att säkra former och strukturer för kompetensutveckling när arbetslivet och kompetenskraven ändras. Ett utvecklande ledarskap som förmår att leda i förändring, involvera medarbetare och skapa hållbara arbetsplatser blir därmed en större utmaning. (23) Regionerna behöver dock fortsatt rekrytera nya medarbetare för att täcka hälso- och sjukvårdens behov av kompetens. Att vara en arbetsgivare som får nya medarbetare att både söka sig till och utvecklas inom organisationen är en fortsatt viktig framgångsfaktor. En förutsättning för det

är att intresset för vårdutbildningar vidhålls. I spåren av covid-19 pandemin har Universitets- och högskolerådets (UHR) sett att intresset för sjuksköterskeutbildningar har ökat med 31 procent och intresset för läkarutbildningar med 26 procent. (27) Att intresset för vårdyrken ökar är positivt men för att omhänderta det ökade intresset behöver Sveriges utbildningssystem anpassas och vägarna in till välfärdsyrkena behöver bli fler.

Framtidens behandlingsmetoder

I Socialstyrelsens prognos för 2020–2023 bedömer myndigheten att den totala kostnaden för läkemedel och handelsvaror (läkemedel som ryms inom högkostnadsskyddet) kommer att fortsätta öka (28). Kostnaderna för läkemedel som beställs av vårdgivare från apotek (rekvirerade läkemedel) beräknas öka kraftigt de närmsta åren och drivs till stor del av cancerläkemedel som nationellt utgör en tredjedel av de totala rekvisitionskostnaderna. Region Halland har de senaste åren uppvisat höga kostnader för läkemedel inom läkemedelsförmånen, men låga kostnader för rekvirerade läkemedel jämfört med riket i genomsnitt. Ett antal terapiområden är särskilt avgörande för kostnadsutvecklingen, däribland cancerbehandlingar, läkemedel för diabetes och ADHD samt TNF-alfahämmare som används vid vård av inflammatoriska led-, hud- och tarmsjukdomar.

En positiv utveckling inom till exempel cancerområdet är att nya grupper av läkemedel med initialt smala användningsområden successivt har fått bredare användningsområden. Priserna har dock inte gått ner, vilket har lett till snabbt ökande kostnader för cancerläkemedel. Ett annat område där denna utveckling är tydlig är inom området sällsynta medfödda sjukdomar där behandlingskostnaderna kan bli mycket höga för varje enskild patient. Initialt fanns det endast ett fåtal sådana läkemedel, men nu blir allt fler sällsynta sjukdomar möjliga att behandla, men med höga behandlingskostnader som följd. De nationella strukturerna som ska ta ställning till införande av sådana läkemedel har svårt att hantera dessa komplexa frågor, där hälsoekonomiska aspekter måste vägas mot nyttan för den enskilda individen. Det finns en risk för snabbt ökande läkemedelskostnader inom dessa områden.

En utmaning under de kommande åren består i att etablera en systematisk uppföljning av läkemedelsbehandling i vårdverksamheterna. Ytterligare en utmaning ligger i att systematisera uppföljningen av de personcentrerade och sammanhållna vårdförloppen. Halland och övriga regioner behöver skapa en resurseffektiv informationsförsörjning inom och mellan olika vårdgivare och till kvalitetsregister, bl.a. för att minska den administrativa belastningen på hälso- och sjukvårdens medarbetare. Svensk hälso- och sjukvård befinner sig i ett läge där samtliga regioner antingen inför helt nya eller utvecklar befintliga vårdinformationssystem. Vid införande av framtidens vårdinformationssystem i Halland är det angeläget att bevaka och påverka den nationella inriktningen.

Robusthet och krisberedskap

Händelser i närtid har utmanat Sveriges krisberedskap och påvisat sårbarheter i samhället. Som exempel kan nämnas vattenbrist, omfattande skogsbränder, väderrelaterade händelser och inte minst den pågående pandemin. Vi ser också en ökad grad av konflikter i vår omvärld. Samhället behöver ha en förmåga att möta och hantera påfrestningar i hela skalan, från fred till krig.

Krisberedskap handlar om att i det dagliga och normala arbetet förebygga och hantera olyckor och mindre omfattande störningar. Vid större samhällsstörningar kan resurserna behöva förstärkas. Krisberedskap är alltså den förmåga som skapas i många aktörers dagliga verksamhet och inte en utpekad organisation eller en aktör. (29)

Det svenska samhället har under de senaste decennierna utvecklats genom globalisering och strävan efter effektivitet. Strävan efter effektivitet är önskvärd och nödvändig, men kan också ha en baksida i form av ökad sårbarhet. Det sätt utvecklingen har skett på har ibland medfört att säkerhetsaspekter blivit eftersatta och att samhällets sårbarhet därmed har ökat på flera områden, vilket direkt eller indirekt påverkat olika grupper av individer negativt.

Ökad robusthet i infrastruktur samt åtgärder för att anpassa samhället till klimatförändringarna är nödvändiga. Det behövs på alla nivåer i samhället och inom de flesta viktiga försörjningsområden som exempelvis energi och transporter, livsmedel och dricksvatten, hälso- och sjukvård och finansiella tjänster. Att upprätthålla sådan verksamhet kräver tillgång till personella resurser ofta med specialkompetens. Satsningar på kompetensförsörjning blir avgörande för att både bibehålla och öka förmågan att klara av de ökade kraven.

En grundförutsättning för fortsatt utveckling av krisberedskap och civilt försvar är också ett systematiskt arbete med informations- och cybersäkerhet. Den digitala utvecklingen i samhället går snabbt, men informations- och cybersäkerheten stärks inte i samma takt. Detta gap kommer att fortsätta öka om inte kraftfulla åtgärder vidtas på alla områden i såväl offentlig som privat sektor. Förtroendet för digitaliseringen, och samhällsnyttan av den, riskerar att hotas om inte säkerheten prioriteras högt.

En robust hälso- och sjukvård

För att kunna bedriva den sjukvård som är nödvändig i såväl vardag som i ett krisläge behövs god tillgång till personal som kan utföra alla de tjänster som behöver utföras i hela vårdkedjan. En alltmer avancerad och komplex vård kräver moderna välutrustade sjukhusbyggnader. Det krävs också god tillgång på sjukvårdsmaterial, coronapandemin har tydligt visat på vikten av att ha större regionala lager av bl.a. skyddsutrustning, läkemedel och förbrukningsmaterial i Sverige. Det kan t.ex. behövas försörjning av skyddsutrustning från flera parallella försörjningskedjor där några måste finnas i närområdet för att förhindra risker med transporter.

En viktig parameter är hur snabbt det går att ställa om samhället och hälso- och sjukvården vid ett krisläge. Erfarenheter från pandemin har visat att det har gått olika fort att ställa om olika typer av verksamheter som behöver samarbeta för att möta en kris. Det behövs en balans mellan produktivitet å ena sidan och flexibilitet att ställa om snabbt vid behov å andra sidan. Denna balans behöver finnas i alla samverkande delar av hälso- och sjukvårdssystemet inklusive kommunernas vård och omsorg.

Tilliten till samhället

Tilliten till samhällets institutioner är grundläggande för en fungerande demokrati och för ett robust samhälle. Sverige ligger, tillsammans med de nordiska grannarna, i topp när det gäller tillit, och det anses ofta vara en avgörande förklaring till dessa länders relativt starka välfärd och stabila

demokrati. (30) SOM-institutet genomför årligen en undersökning av olika trender i samhället, bl. a. förtroendet för olika myndigheter och institutioner, som regering och riksdag, polis och rättsväsende.

2019 års undersökning, dvs. året före corona, visar att fler svenskar tyckte att Sverige var på väg åt fel håll, oron inför framtiden ökade och brottsligheten kom högre på agendan. Enligt SOM-undersökningen ansåg 61 procent av svenskarna att utvecklingen i Sverige är på väg åt fel håll. Det är en högre andel än någonsin tidigare och en säkerställd ökning sedan 2018. Ytterligare pessimism syns i frågor om ekonomi, där en majoritet anser att såväl den svenska som den egna ekonomin försämrats under 2019. Ljusglimtar i undersökningen var att såväl svenskarnas allmänna tillit som vårt förtroende för regering, polis, sjukvård och forskning hållit sig på stabila och höga nivåer.

Men den starka tilliten delas inte av alla. Det för närvarande mest aktuella debattämnet är utvecklingen av parallellsamhällen och släkt- eller klanbaserade nätverk som har en stark påverkan på lokalsamhället. Detta är inte nytt även om man kan tro det utifrån den dagsaktuella debatten. Redan 2013 skrev Polisen i *Metodhandbok för samverkan mot social oro* (31) att ”de strukturella förändringar som skett i många av våra segregerade områden är bl. a. förändringar gällande norm-, värde-, straff- och maktsystem”. Detta har, enligt handboken, förändrats i en sådan takt att de ordinarie samhällssystemen inte hunnit med och därmed har det uppstått parallella makt- och rättssystem. Om denna utveckling tillåts fortsätta finns det en uppenbar risk att robustheten i det svenska samhället kraftigt försvagas. Enligt Polisen finns det tre kommuner i Halland som har områden där parallella maktstrukturer påverkar lokalsamhället på ett negativt sätt.

Demokratin och tilliten i samhället hotas även av intolerans som utmanar det öppna samhället och skapar grogrund för polarisering bland annat genom desinformation och näthat. Intoleransen kan handla om invandrarfientliga, antisemitiska och islamofobiska uttryck eller om hat och hot mot HBTQ-personer. Att skapa eller förstärka konflikter i ett samhälle har blivit ett sätt att bygga en maktbas.

Demokratin kan alltså inte tas för given. Samhället behöver fortsätta att stärka demokratin, främja valdeltagandet, minska segregationen och öka social trygghet. Hot och våld mot yrkesgrupper som journalister och förtroendevalda är andra exempel på företeelser som riskerar att försvaga demokratin.

Sammanfattande punkter

- Den råder en stor osäkerhet i ekonomin globalt och på samhällets alla nivåer utifrån pandemins effekter. Det är viktigt att fortsätta prioritera en hållbar ekonomi i balans och god ekonomisk hushållning för att stå rustade inför framtida vårdbehov och oförutsedda händelser.
- Fokus på långsiktig utveckling bör behållas även under en kris.
- Innovationsgraden och nyföretagandet behöver öka.
- Näringslivet behöver anpassas till miljö- och klimatförändringarna.
- Infrastrukturen måste utvecklas för att tillgodose behovet av hållbara kommunikationssätt.
- Arbetslösheten i Halland har ökat med 60 procent under perioden augusti 2019 till augusti 2020. Värst drabbade är ungdomar och de som har långt till arbetsmarknaden.
- Det är osäkert hur långvarig den ökade arbetslösheten kommer att bli och vilka konsekvenserna på befolkningens hälsa blir.
- Befolkningsökningen förväntas fortsätta framöver, men i något lägre takt än tidigare.
- För att åstadkomma en inkluderande arbetsmarknad som är tillgänglig för alla grupper krävs ett aktivt arbete med att stärka jämställda och jämlika förutsättningar för sysselsättning.
- God hälsa är avgörande för att individer ska ha möjlighet att delta och bidra i samhällslivet samt för att hälso- och sjukvården ska kunna klara av att möta framtidens hälsoutmaningar och vårdbehov. Det går ännu inte att uttala sig om de långsiktiga följderna av pandemin på hallänningarnas fysiska och psykiska hälsa.
- Region Hallands arbete med god och nära vård ligger väl i linje med den nationella inriktningen.
- Digitaliseringen i vården är en möjlighet och ett verktyg för att lösa andra utmaningar, men det är också en utmaning i sig att i godtagbar takt tillgodose förväntningar, efterfrågan och behov. Med digitala verktyg kommer vård att kunna utföras nära patienten och mer anpassat till patientens behov.
- Under coronapandemin har digitala verktyg som digitala vårdmöten och chat underlättat för vården att utföra sitt uppdrag och utvecklingen har gått snabbt.
- Kompetensförsörjning fortsätter att vara en av hälso- och sjukvården stora utmaningar. När behovet av välfärdstjänster ökar och kompetensbristen tilltar behöver regioner minska sina rekryteringsbehov genom att behålla och använda personal på rätt sätt. Nya former och strukturer för kompetensutveckling behöver säkras när arbetslivet förlängs, kompetenskraven ändras och nya kompetenser tillkommer.
- Regioner behöver fortsatt få nya medarbetare att både söka sig till och utvecklas inom organisationen för att lyckas.
- Genom att vi lever längre och därmed drabbas av fler sjukdomar under vår livstid, men också får tillgång till nya behandlingsmetoder, kommer läkemedelskostnaderna att öka.
- Region Halland behöver vidta en rad åtgärder för att kunna fortsätta bedriva samhällsviktig verksamhet även under kris.
- Vi behöver fortsätta att stärka demokratin, främja valdeltagandet, minska segregationen och öka den sociala tryggheten.

Referenser

1. *Sveriges kommuner och regioner (2020) Ekonomirapporten maj 2020, Om kommunernas och regionernas ekonomi.*
2. *Konjunkturinstitutet (2020) Uppdatering av konjunkturbilden Augusti 2020.*
3. *Sveriges kommuner och regioner (2020), MarkoNytt Nummer 3/2020.*
4. *Sveriges kommuner och regioner (2020) Ekonomi Nytt Nr07/2020.*
5. *Region Halland (2020) Sårbarhetsanalys av näringslivet i Halland.*
6. *Region Halland (2020, kommande) Smart specialisering Halland.*
7. *Arbetsförmedlingen (2020) Öppen arbetslöshet, månadsstatistik.*
8. *Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Rapport 2014:2, VIP i vården.*
9. *Region Halland (2019) Uppföljningsrapport Tillväxtstrategi.*
10. *Region Halland (2019) På väg till bästa livsplatsen. Analys till Regional Utvecklingsstrategi Halland 2035.*
11. *Västra Götalandsregionen och Region Halland (2020) Socioekonomisk analys Västsverige.*
12. *Slutbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa, SOU 2017:47.*
13. *God och nära vård – Vård i samverkan, SOU 2019:29.*
14. *Nationella riktlinjer för prevention och behandling vid ohälsosamma levnadsvanor, Socialstyrelsen 2019.*
15. *Sluta-röka-linjen 2020.*
16. *Kunskapsstyrning hälso- och sjukvård, <https://kunskapsstyrningvard.se/index.html>.*
17. *Coronapandemins effekter på folkhälsan, Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES) 2020.*
18. *God och nära vård – En gemensam färdplan och målbild, SOU 2017:53.*
19. *God och nära vård – En primärvårdsreform, SOU 2018:39.*
20. *God och nära vård – En reform för ett hållbart hälso- och sjukvårdssystem SOU 2020:19.*
21. *<https://skr.se/halsasjukvard/kunskapsstodvardochbehandling/primarvardnaravard.6250.html>.*
22. *Utredning: intervju med tjänstemän i Halland - region och kommun, 2019.*
23. *Hälso- och sjukvårdens kompetensförsörjning i framtiden, Kairos future, 2019.*
24. *Framtidens behov av högskoleutbildade, genomgång av 15 bristyrken inom offentlig sektor fram till 2035, UKÄ, 2019.*
25. *Kompetensförsörjning och patientsäkerhet, Rapport 2018, Socialstyrelsen.*

26. *Attraktionskraft – konsten att attrahera och behålla unga, Kairos Future, 2018.*
27. *UHR-rapport: Antagning till högre utbildning höstterminen 2020 - statistik i samband med sista anmälningdag ht 2020.*
28. *Läkemedelsförsäljning i Sverige – analys och prognos 2020–2023, Socialstyrelsen.*
29. *Socialstyrelsen (2020) Inriktning och samordning inom hälso- och sjukvård vid särskild händelse.*
30. *Trägårdh, L. m.fl. (2009) Tillit i det moderna Sverige. SNS förlag.*
31. *Metodhandbok för samverkan mot social oro, Polisen.*